

NÅGRA SYNPUNKTER PÅ „DEN INTERNATIONELLA AGRARKRISEN“.

Av Emil Sommarin.

---

1. Jordbrukets nutida nödläge är icke krisartat och företer internationellt delvis olikartade orsaker och symptom.

Kris — en term, som den moderna läkekonsten tagit i arv från de gamla grekerna — är i det medicinska språkbruket beteckningen för den avgörande vändningen till det bättre efter hög feber, t. ex. vid lunginflammation. Vid krisen sjunker hastigt den stegrade kroppstemperaturen hos patienten, stundom under det normala. Tillståndet efter krisen, med föregående stark svettning och följande avmatning, inleder en visserligen ömtålig, men hoppfull rekonvalescenstid.

Högkonjunkturen under världskriget med dess i alla länder våldsamma prisstegring, försatte näringslivet i en feber, som utan tvivel framkallade yrsel i vida affärskretsar. Reaktionen inträdde efter fredsslutet, och med dess våldsamma prisfall, på jordbruksprodukter redan fr. o. m. försommaren 1920, hade denna reaktion utpräglad karaktär av kris i ordets rätta mening, uti vilken det också per analogiam vunnit hävd såsom beteckning för ett plötsligt konjunkturomslag i det allmänna språkbruket och i det nationalekonomiska fackspråket.

Internationell blev den uti den allmänna fredskrisen ingående agrarkrisen, trots alla nationella skillnader i jordbrukets omfattning i förhållande till respektive lands övriga näringar och i dess art, ock förvisso i hög grad och i största utsträckning genom det våldsamma prisfallet fr. o. m. försommaren 1920, vilket närmast utgick från Förenta Staterna och, om än på olika tider och i olika grad, medförde prisfall på spannmål m. m. i spannmålsimporterande länder i Europa, bl. a. i Sverige. Under det första året efter Versaillesfreden stegrade, som bekant, varuhungern i Europa och de europeiska regeringarnas finanspolitik

och bankernas kreditpolitik ånyo de vid vapenstilleståndet i november 1918 under några månader sjunkande priserna. Det definitiva omslaget inträffade först år 1920 med avbrottet i den nordamerikanska kreditgivningen till segrarmakterna och de förbundna nordamerikanska centralbankernas övergång till en restriktiv kreditgivning med höga räntor även på den amerikanska lånemarknaden samt flera europeiska makters omedelbara åtgärder för praktisk tillämpning av Brüsselkonferensens ortodoxa rekommendationer rörande åtgärder till återställande av jämvikten mellan utgifter och inkomster i statsbudgeten, återgång till guldmyntfot och ordnandet av de mellanfolkliga krediterna samt hävandet av importförbud m. m.¹⁾ Av dessa mångahanda deflationsåtgärder påskyndades och förstärktes det allmänna prisfallet, vilket övergången från en reglerad kommissionshushållning med höga minimipriser, exportlicenser o. s. v. till fri marknad i sig själv var ägnad att brådstörta, när utbudet från Förenta Staternas överflödsproduktion måste ske till ett utarmat Europa.

„Die Herabdrückung ihrer Kaufkraft — der Kaufkraft der Einfuhrländer — hat die grosse Krisis von 1920—1924 hervorgerufen und lässt eine schwere Depression bis zur Gegenwart fortdauern“²⁾. Denna slutsats av en omfattande utredning rörande jordbrukets läge vid mitten av 1920-talet i världens alla länder, utom de tropiska, äger alltså full giltighet. Dock bör man icke tala om depression, ett uttryck som leder tanken på konjunkturväxlingar, utan om ett ekonomiskt nödläge under en svår samhällsekonomisk brytningstid.

Det avgörande omslaget kring årsskiftet 1920—1921 drabbade givetvis även jordbruket, och detta desto hårdare i samma mån som jordbruket utgjorde en huvudnäring inom sitt land och dragits in i krigskonjunkturen, även utan dettas inträde i världskriget, genom livsmedellexportens betydelse för de krigförande och möjligheterna att utnyttja den exceptionella efterfrågan på livsmedel till miljonarméerna. I så måtto kan man med fullt skäl tala även om en agrarkris såsom en viktig del av den allmänna fredskrisen i början av 1920-talet. Men det

¹⁾ International financial conference Brussels 1920, Proceedings of the conference Vol. I: Report.

²⁾ M. Sering, Internationale Preisbewegung und Lage der Landwirtschaft in den aussertropischen Ländern 75 (1927). — Se även det nedan citerade arbetet av Strakosch. — Slutsatsen rubbas icke av den kritik, som eljest med skäl riktats mot Serings utredning, både i fråga om det statistiska materialet och dess utnyttjande, t. ex. av Kurt Ritter, Der Getreideverkehr der Welt vor und nach dem Kriege (1926).

ligger då vikt uppå, att man icke släpper det allmänna sambandet med omslaget från krig till fred, och att man sålunda fasthåller grundbetydelsen i ordet kris: ett akut omslag från febril högkonjunktur, därvid brytningen gör sig märkbar i ett plötsligt fall i abnormt stegrade priser.

Verkningarna av en agrarkris framträda däruti, att jordbrukarne, även de som icke startat eller byggt ut sina företag under högkonjunkturen, göra förluster på driften efter prisfallet, vilka i talrika fall sätta dem ur stånd att fullgöra sina betalningsförbindelser eller erhålla kredit. Detta medför betalningsinställelser och därmed följande tvångsförsäljningar. Många jordbrukare få gå från gård och grund. Mycken jord kan därvid gå tillbaka i kultur eller t. o. m. råka i vanhävd. Men det stora flertalet jordbrukare fortsätta att plöja sin jord och så sin skörd i dåliga tider som i goda. Efter en tidigare exceptionell stegring i spannmålspriser och jordvärden utgör krisen en reaktion, som närmast går ut över de under högkonjunkturen och särskilt under dess senare del nytillkomna brukarna och ägarna. Många jordbrukare föllo i de nordiska länderna och även i andra länder under krisen 1920—1922 och åren närmast därefter offer för förluster, som de lidit icke i sin egenskap av jordbrukare, utan såsom innehavare av aktier, inköpta till kursvärden, som stegrats orimligt under högkonjunkturen, eller i rena kristidsföretag, som gingo överända efter freden. Dessa jordbrukares ruin berodde på spekulationer under krigsåren, som icke föllo inom spekulanternas yrke, även om de främjats av högkonjunkturen också inom jordbruket och i någon mån bidragit till jordbrukets svårigheter efter världsfreden. Däremot måste de jordbrukare, som i Sverige drabbades av deflationen 1920—1923, emedan de inköpt fastigheter och kanske framför allt levande och döda inventarier under inflationsperioden, och jordbrukare i andra länder, som samtidigt eller senare delade deras öde, anses såsom förtjänta av all medkänsla. Åtminstone det stora flertalet bland dem hade gjort inköpen för att skaffa sig ett eget, ett större eller bättre jordbruk, och därvid hade de inte tänkt annat än att behålla och bruka den förvärvade egendomen i framtiden. Det är penningvärdet, som varit bedrägligt, och de, som burit det officiella ansvaret för penningpolitiken, ha ett visst ansvar även för de jordbrukare, som gjort sina penningaffärer i de under de sista krigsåren gällande penningvärdena.

Att fredskrisen i början av 1920-talet åttöljdes av verkningar, som visa alla de yttre tecknen på, att den tillika inne-

fattade en agrarkris, framgår av den officiella statistiken från flera länder. Under det att försäljningarna av fast egendom på landsbygden i följd av utmätning eller konkurs i den svenska officiella statistiken upptogs till ett saluvärde av 4 miljoner kronor årligen i medeltal för åren 1916—1920 och endast till 4½ miljoner år 1921, stegrades beloppet till 16 miljoner kronor år 1922, 26½ miljoner kronor år 1923, 20 resp. 21 milj. kr. 1924 och 1925 samt 14 milj. kr. år 1926 och stannade därefter på omkring 12 milj. kr. för vart dera av åren 1927 och 1928, vilket torde få anses tämligen normalt.

När dylika symptom på en agrarkris försvunno i Sverige, framträdde de med ökad tydlighet i Tyskland. Under de sista förkrigsåren försåldes i Preussen (förkrigsarealen) 2000—2500 jordbruksfastigheter årligen exekutivt med en areal om 20,000—25,000 hektar. Under krigsåren och inflationsåren efter freden, som medförde nedskrivning av skulder och skatter, upphörde auktionerna, och t. o. m. 1924—1925, efter penningstabiliseringen, undgingos de med upptagande av nya krediter. Så mycket talrikare ha de blivit under senare år.

Räkenskapsår april—mars	Antal	Areal (hektar)
1926	868	29,968
1927	1059	31,971
1928	1373	43,536

Stegringen har sedermera fortgått¹⁾, fortfarande med övervikt för storbruken, såsom det framgår av antals- och arealsiffror.

Em jämförelse endast mellan Sverige och Preussen på grundvalen av statistik över tvångsauktioner å jordbruksfastigheter visar, att „agrarkrisen“ på 1920-talet icke drabbat de båda länderna under samma år. En utvidgning av jämförelsen till andra länder på basis av sådan statistik skulle säkerligen visa andra skiljaktigheter med hänsyn til tiden för krisens höjdpunkt, sådan den framträder i jordbrukares fallissemang²⁾. Därvid har, liksom i fråga om Sverige och Preussen, tidpunkten och sättet för penningstabiliseringen varit av avgörande betydelse.

Den anförda statistiken för Preussen räcker emellertid icke som bevis för inträdet av en „agrarkris“. Den relativt svagt ökade skuldbördan, som i stigande grad motsvaras av produk-

¹⁾ *H. Wilbrandt, Agrarkrise und Rationalisierung* 5 (1930).

²⁾ I nyss antörda arbete utnyttjas det statistiska materialet för påvisande av olika krisområden inom Preussen o. s. v.

tionskrediter, och ökningen av sparmedlen i jordbrukskassor o. d. synes tvärtom antyda en viss förbättring i jordbrukets ekonomi efter 1923. Men denna har otvivelaktigt för det stora flertalet bondebruk vunnits genom en sparsamhet och arbetsamhet, på vilka det nutida ekonomiska läget alltjämt ställer anspråk, som tvinga bönderna till personliga uppoffringar för bevarandet av den egna torvan, vilka icke synas förenliga med sund jordbruks- och nationalekonomi. Det tyska jordbruket delar numera jordbrukets internationella nödläge, ehuru fredskrisen mildrades för detsamma av markfallet.

Det danska jordbruket nåddes av krisen med „den Tilstand, der satte ind i Slutningen af Aaret 1925“¹⁾. Vid den tidpunkt, på vilken uttalandet trycktes, uphörde talet om „kris“ i Danmark, men hörs nu åter vid årsskiftet 1930—1931.

Den akuta agrarkrisen drabbade Förenta Staterna däremot något tidigare än Sverige, liksom den drabbade Danmark senare än Sverige²⁾. Penningpolitikens inflytelser röjas i tidskillnaderna.

Prisfall på jordbrukets produkter, nedgående arrenden och jordvärden, tvångsförsäljningarnas starka tilltagande i antal och andra dylika yttre tecken på försämrat ekonomiskt läge för jordbruket plär man i den nationalekonomiska litteraturen, med dess beklagliga oreda i terminologien, emellertid allmänt beteckna såsom indicier på en agrarkris, även om tillståndet icke yttrar sig såsom en akut reaktion efter en tillfällig högkonjunktur. Ett sådant missbruk av kristerminologien torde i hög grad vara ägnat att försvåra diagnosticeringen av tillstånd, under vilka jordbruket ekonomiskt lider, när orsakerna i all huvudsak äro att söka i andra företeelser och förhållanden inom det ekonomiska samhällslivet än dem, som taga sig uttryck i mera eller mindre våldsamma konjunkturväxlingar³⁾.

Det är icke rekommendabelt att inlägga en helt annan betydelse i ordet agrarkris än i ordet kris. Detta gör dock exempelvis Siegfried von Strakosch⁴⁾. Medan de vanliga kriserna i

¹⁾ *Thomas Junker*, Dansk Landbrug under Krisen, i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1929, S. 89 ff.

²⁾ *Yearbook of agriculture* 1930, s. 1007.

³⁾ En måttfull och övertygande framställning av, huru skörderesultaten alltjämt inverka konjunkturmässigt, återfinnes hos Vladimir P. Timoschenko, *The role of agricultural fluctuations in the business cycle* (*Michigan business studies* Vol. II, N:o 9, June 1930).

⁴⁾ *Wesen und Bekämpfung der internationalen Agrarkrise*, i *Berichte über Landwirtschaft* N. F. XIII: 3, S. 391. — Det här kritiserade missbruket finnes så att säga sanktionerat av J. Conrad i artikeln „Agrarkris“ i *Hand-*

näringslivet inträda akut, oftast med utgångspunkter i kreditväsendet, är en agrarkris, i den mening han vill tillägga ordet, tvärtom ett kroniskt, jordbrukets ekonomi till en början ofta omärkligt undergrävande tillstånd. Med detta våldförande av språket gör han „die lange Dauer“ karaktäristisk för agrarkriserna. Andra tyska författare ha också infört ordet „Dauerkris“. Utan skuld torde ett dylikt missbruk av kristerminogien icke vara till det förhållandet, som kommit även Strakosch att medge, att „der Landwirt mit dem Worte Agrarkrise nicht gerade sparsam umzugehen pflegt“.

Med inträdet fr. o. m. efteråret 1929 av ett förnyat starkt fall i den allmänna prisnivån, markerat av börskrisen i New-York, och med den under 1930 allt märkbarare depressionen inom näringslivet kan det måhända ifrågasättas, om icke förutsättningarna ånyo vore givna för att tala om en agrarkris såsom följande på börskrisen och den industriella lågkonjunkturen 1930. Detta torde emellett böra bestridas, dels emedan jordbruket icke under åren 1927 och 1928 haft någon känning av högkonjunktur med starkt stegrade produktpriser och jordvärden, och dels emedan 1929 års kris icke medfört någon akut försämring av jordbrukets ekonomiska läge under skördeåret 1929—1930, åtminstone icke uti Europa, utan tvärtom industrikrisen medfört vissa fördelar för jordbruket, bl. a. genom den styrka med vilken priset drabbat konstgödning m. m. Inom den nordamerikanska kontinenten kan icke krisen fr. o. m. 1929 anses ha utgjort någon huvudorsak till det amerikanska och kanadensiska jordbrukets ännu fortvarande och t. o. m. skärpta ekonomiska svårigheter. I Europa torde dessutom 1930 kunna betecknas såsom ett gott skördeår. — Frankrike, vars centralbank uppgivit 28 miljarder francs guld i kassan och 58 miljarder francs sedlar i den allmänna rörelsen år 1929, men respektive 53 och 75 miljarder år 1930,

---

wörterbuch der Staatswissenschaften, Dritte Aufl. (1909), och det är allmänt gängse i litteraturen på alla språk, såsom titlarna på böcker, tidskrifts- och tidningsartiklar visa. Arthur Spiethoff definierar däremot i artikeln „Krisen“ i Handwörterbuch, Vierte Auflage (1925), kris såsom „die Spanne Zeit, in der sich unter plötzlichen, heftigen Erscheinungen die Umwandlung eines krankhaften wirtschaftlichen Zustandes entscheidet“. Denna riktiga definition, i enlighet med vilken också sammansättningen agrarkris bör förstås, upptages också såsom den „moderna“ i det översiktliga arbete över kristeriorier o. d., som intagits i serien „Deutsche Beiträge zur Wirtschafts- und Gesellschaftslehre, herausgegeben von Othmar Spann und Georg von Below“, såsom Band 5 under titeln „Grundlagen einer universalistischen Krisenlehre“, von Walter Heinrich (Jena. Fischer, 1928).

genljuder av klagomål över stigande livsmedelspriser år 1930, men samtidigt klagas i detta land, där antalet arbetslösa i slutet av året officiellt uppgavs till föga över 10,000, över „la crise agricole“¹⁾, till vilken dock den ökade världsproduktionen på vin och därmed följande prisfall är en huvudanledning.

Förräntningsprocenten för jordbruket i Sverige, vilken uträknas ur bokföringsresultat i lantbrukssällskapet för varje skördeår, hade stegrats till 6,6 för skördeåret 1918—19, men sjönk till 0,2 för 1920—21 och 0,6 för 1921—22. Den har under senare år hållit sig kring 2,5 och synes komma att visa detta jämförelsetal även för 1929—30. Beräkningarnas resultat visa, att den i fredskrisen ingående agrarkrisen varit övergående, men att jordbrukets läge sedan förblivit tryckt.

Det ständigt mera eller mindre tryckta ekonomiska läget inom jordbruket i skilda länder även under senare hälften av 1920-talet bör icke uppfattas såsom en kris eller ens som en agrarkris i vanlig mening. Ett dylikt missbruk i terminologien kan endast med ordets makt över tanken leda till oklarhet och möjligen förleda till den oriktiga föreställningen, att jordbrukets svårigheter i skilda länder äro övergående, och att de skola lättas av sig själva efter jämförelsesvis kort tid, liksom en på en verklig kris följande depression regelbundet följes av nytt uppsving och en ny högkonjunktur.

En sådan uppfattning av den rådande situationen i världen med hänsyn till jordbrukets nutida ekonomiska läge och dettas sannolika utveckling i framtiden vore säkerligen mycket ogrundad och felaktig.

„Den internationella agrarkrisen“ är även i så måtto en föga lycklig beteckning för jordbrukets ekonomiska läge i skilda länder, som uttrycket lätteligen kan förleda till förbiseende av de viktiga nationella skiljaktigheterna mellan olika länders jordbruk. Inom de europeiska länderna äro skiljaktigheterna betydande mellan exempelvis Danmark med dess dominerande export av jordbruksalster och Sverige med dess expansiva storindustri och köpkraftiga inhemska marknad å ena sidan och å den andra exempelvis Lettland, Polen och Rumänien, i vilka länder jordbruket efter kriget revolutionerats från grunden i detta ords bokstavliga mening genom expropriationer och utstyckningar till beredande av framtida fördelar för breda lager inom den jordbrukande befolkningen. Den väldiga godsslakt-

¹⁾ R. Courton et P. Fromont, Essai sur la crise agricole, i Revue d'économie politique 1930, n:o 4.

ningen och utstyckningen i småbruk draga i dessa länder ekonomiska konsekvenser i många riktningar¹⁾. De skandinaviska ländernas och flera andra europeiska länders historiskt nedärvda bondestånd och därmed följande besittningsförhållanden saknas i Förenta Staterna och Kanada, Argentina, Nya Zeeland och Nya Syd-Wales, där spannmålsodling och boskapskötsel bedrivs för världsmarknaden. Inom dessa väldiga odlingsdistrikt synes en industrialiserad stordrift framtvinga sammanläggningar av jord till större brukningsdelar än förr. Hela den nord- och sydamerikanska kontinenten bildar emellertid ett område på världsmarknaden, inom vilket skiljaktigheterna äro mångahanda och växlande, liksom inom Brittiska imperiet med dess dominions, kolonier, mandatteritorier, protektorater och intressesfärer. Utom de amerikanska och brittiska delarna av världsmarknaden har man att räkna med Östern (Japan och Kina), där jordbruket är av särskild art och konsumtionen blott långsamt med inträngandet av europeisk kultur inriktas mera på vete och mindre på ris, samt med Sovjet-Ryssland, där jordbrukets kollektivisering pågår enligt femårsplanen 1928—1933, som numera förnyats för åren 1931—1935.

Framför allt måste man ihågkomma de ekonomisk-geografiska skillnaderna mellan jordens länder, samt att samfärds- och handelsförhållandena visserligen delvis revolutionerats under och efter världskriget och att revolutioneringen alltjämt fortgår, men avstånden ingalunda förlorat betydelse och än mindre de regionala marknader, i vilka världsmarknaden är uppdelad²⁾.

Ivrarna för det svenska jordbrukets omläggning efter danskt mönster med export av smör, fläsk och ägg huvudsakligen på England borde exempelvis ur dylika rent geografiska synpunkter beakta, att betesmarkerna i Sönderjylland grönska en månad tidigare än i Skåne-Halland, och att avståndet till den engelska marknaden också ger fördelar åt Danmark.

Geografiska förhållanden av vitt skild natur förekomma ju också inom varje särskilt land³⁾. Och inom varje särskilt mindre geografiskt område förekomma jordbruk av mycket olika stor-

¹⁾ United States Department of Agriculture fortsätter i Technical Bulletin en Agricultural Survey of Europe, som är av intresse såsom översikt, vid sidan av speciallitteraturen för enskilda länder.

²⁾ C. I. Hoffer, Notwendigkeit der Wirtschaftsgeographie für den Landwirt und Agrarpolitiker (1929).

³⁾ N. Wohlin, Det svenska jordbrukets inrikes avsättningsförhållanden (1914). — P. Hesse, Die deutschen Wirtschaftsgebiete in ihrer Bedeutung für die landwirtschaftliche Erzeugung und Versorgung Deutschlands (1929).

lek och driftsläggning samt jordbrukare i mycket olika ekonomiska villkor.

2. Orsakerna till jordbrukets internationella nödläge.

Orsakerna till det svåra läget inom jordbruket, som inleddes med fredskrisen, visa sina verkningar, långt sedan de egentliga krisfenomenen försvunnit, den våldsamma nedgången i prisnivån inom deflationsländerna o. s. v.

Huvudorsaken är allom bekant: världskriget. Kriget 1914—1919 framtvang den omgripande omläggning inom hela världshuuhållet från freds- till krigshushållning, från vilken en återvändo visserligen efter fredsslutet kommit till stånd med upphörandet av krigföringens extraordinära behov, men från vilken återgången till förkrigsläget i viktiga hänseenden synes utesluten för all framtid.

Industristaterna i Europa, vilkas importbehov av brödsäd före världskriget huvudsakligen tillgodosågs från Östeuropa med övermakt för Ryssland, fingo under kriget snart uteslutande lita till de transoceaniska länderna, främst till Förenta Staterna, Kanada och Argentina, där den ökade efterfrågan och de stegrad priserna medförde rask utvidgning av odlingsarealerna, medan dessa gingo tillbaka både i omfång och avkastning per hektar i vår krigshärjade världsdel. Världsmarknadens exportöverskott av vete stegrades i miljoner bushels (1 bushel c:a $\frac{1}{3}$ hektoliter) från genomsnittet för de fem åren närmast före världskriget till ett genomsnitt för de fyra åren närmast efter världsfreden i proportionerna för Förenta Staterna från 105 till 290, Kanada 92 till 207, Argentina 90 till 126, medan Rysslands förkrigsexport av vete 162 miljoner bushels, helt försvann. År 1923 var importen av vete till Europa nära 30 pct. större än före världskriget, och brödförsörjningen inom Europa redan i stort sett återförd på förkrigsnivån¹⁾. En stegrad import blev givetvis mindre behövlig med återställandet av odlingen i Väst- och Mellan-Europa, där återställelsen också måste finnas alltför viktig för att icke allt skulle göras för att påskynda den. Export- och saluöverskotten ha under dessa förhållanden allt mera kommit att trycka spannmålsmarknaden, vars sanering därför också blivit ett kardinalproblem. Dess svåröslighet utgör en huvudorsak till världsbetrycket inom jordbruket, så mycket mera som pristrycket på spannmål kännbart påverkar prisläget på fodermedel och

¹⁾ Se utförligare hos Kurt Ritter, a. a., s. 32 o. flerst.

därmed överför pristrycket på de animaliska jordbruksprodukterna, om vilkas tillsvidare mera lönande produktion och export konkurrensen hastigt skärpts.

Mindre hastigt än Europa efter världskriget lyckats återställa sin vegetabiliska och animaliska produktion, ha dess industristater förmått återvinna sina utomeuropeiska marknader. Krigets långvarighet tvang utomeuropeiska länder att utveckla egna industrier, medan de europeiska voro förvandlade till krigsindustrier, och att lita till Förenta Staterna, som uppdrogo sin industriella export, bl. a. på Syd-Amerika. Med all makt utvecklas industrien numera även i Sovjet-Ryssland.

En återgång till förkrigsläget är i dessa hänseenden otänkbar, vilket faktum icke bör lämnas ur räkningen vid bedömandet av jordbrukets världsekonomiska läge. Rubbningarna på den industriella världsmarknaden försvåras för övrigt genom verkningarna av en andra orsak till jordbrukets nödläge, som här nedanför skall beröras. Den ekonomiska utvecklingens logik synes dessutom inom väsentliga gebit av jordklotet med nödvändighet föra bort från förkrigstidens uppdelning på agrar- och industristater, såsom det ådagalägges bl. a. genom industrialiseringsarbetet i Sovjet-Ryssland.

Versaillesfreden och de med densamma i förbindelse genomförda fredssluten utgöra den andra kvarstående orsaken till jordbrukets nödläge. Fredsfördragen skapade ju 11,000 kilometer nya tullgränser inom Europa och gjorde en rad nya nationalstater ivriga att även ekonomiskt bli självförsörjande på egen mark. Detta kan man förstå, och man kan också förstå, att dessa ungdomar bland de suveräna staterna under nationella ledare måste komma att göra sig skyldiga till missgrepp och överdrifter i sin nationalistiska hänförelse, icke minst mot grannstaterna. Detta allt hör emellertid till konsekvenserna av fredsslut, vid vilka politiken i alltför hög grad lät sig ledas av de förflutna årens och årtiondenas känslöstämningar, sympatier och antipatier, med begagnande av det genom segrarna och nederlagen skapade tillfälliga maktläget, men tog alltför ringa hänsyn till den ekonomiska geografien och dess betydelse för världsekonomin och framtiden. --- Den ekonomiska desorganisation, som gränsförskjutningarna mellan gamla och nya stater måste medföra, är en väsentligt bidragande orsak till jordbrukets nödläge icke blott i Europa, utan även i länder, vilka världsdelen erbjöd den förnämsta marknaden för exportöverskotten av jordbruksprodukter, Förenta Staterna och Kanada m. fl.

Den ekonomiska desorganisationen har i sin ordning med-

fört en protektionistisk renässans, mot vilken skäligen platoniska varningar influerades redan i Versaillesfördraget. — Intet är vanligare, än att detta sammanhang vändes bakfram, så att tullkriget med dess urartningar göres till en primär orsak till den ekonomiska desorganisationen i stället för att räknas till en av dess verkningar, givetvis med återverkningar till accentuering av desorganisationens följder. Ingenting kan dock vara ofruktbarare än att predika frihandel som ett internationellt universalmedel inom ett europeiskt statssystem i dess utformning på 1920-talet och för ett världshushåll, helt annorlunda organiserat än det, för vars uppblomstring Richard Cobden gav en tidsenlig och på sin tid framtidsduglig lösning på 1840-talet. På den tiden hade teknikens utveckling ännu icke möjliggjort eller ens gett aningar om en nationell och internationell koncernbildning, sådan som den numera inom viktiga gebit av råvaruanskaffning och industriell förädling, handel och transport dominerande, och de internationella krediterna hade icke samma genomgripande betydelse inom näringslivet, som de fått i storbankernas tid, då centralbankerna med deras sedelmonopol i själva verket långt intimare och mäktigare än förr samverka med de statsfinansiella ledningarna, vilkas nationella och internationella uppgifter utvidgats långt utöver, vad som skulle varit förenligt med gammalliberala principer.

De skilda ländernas nationella jordbrukspolitik låter icke längre sina gränser dikteras av non-interfere-maximen för statens förhållande till enskild företagarverksamhet inom näringslivet. Jordbrukets fördelning på storbruk och småbruk, inriktning på växtproduktion eller animalieproduktion, på inhemsk marknad eller export o. s. v. beror i hög grad av statsåtgärderna i skilda länder.

Under världskriget var ju statsregimen t. o. m. i neutrala länder mycket långt genomförd med kommissioner, maximi- och minimipriser, leveransplikt o. s. v. Under fredskrisen fortsattes regimen delvis, särskilt i de förut krigförande länderna och framför allt i de nyupprättade nationalstaterna, inom vilka omfattande jordreformer upptogs¹⁾.

Det är mot denna bakgrund, som den i Europa florerande högprotektionismen bör ses. Den kan visserligen närmast ledas tillbaka till åren för fredskrisen, men har, som bekant, långt äldre historiska anor och har alltid i första hand motiverats med faror för grannlandskonkurrens, även om den fr. o. m.

¹⁾ Arthur Wauters, *La réforme agraire en Europe* (1928).

fredskrisen i hög grad, evad det gäller jordbruksskydd, vänt udden mot Förenta Staterna¹⁾.

Tullförhöjningarna i de spannmålsimporterande länderna och det i några av dem införda inmalningstvånget till säkrande av den inhemska skördens företräde på marknaden, t. o. m. förbundet med minimipriser såsom i Sverige²⁾, ha successivt allt mera försvårat avsättningen av exportöverskotten från de transoceaniska exportländerna³⁾. Lagerbehållningen av vete från föregående års skörd vid tiden för tröskning och saluföring av det löpande årets skörd („the carry-over“) har vuxit år från år och tryckt priserna, tills ett sammanbrott på vetemarknaden inträffade i okt.—nov. 1930. Sovjet-Ryssland började nämligen efter 1930 års skörd vecka efter vecka saluföra lika mycket vete på den engelska marknaden, som det gjort före världskriget⁴⁾, ingalunda fullgott vete, men till underpris som säkerligen icke täckt rimligt beräknade ryska odlings- och transportkostnader. När ryssarna sålde till underpris på den engelska marknaden — detta lilla örike med dess 45 miljoner inbyg-

¹⁾ Ten years of world cooperation, by The Secretariat of the League of Nations, 1930, s. 201.

²⁾ Se Tillägg! — vid uppsatsens slut.

³⁾ „The world's visible supply“ av vete den 1 augusti fluktuerade beräkningsvis under de tio åren 1919—1928 på följande sätt:

År	Totalt utbud i miljoner bushels
1919	146,5
1920	143,6
1921	134,2
1922	120,7
1923	138,9
1924	162,2
1925	130,9
1926	139,5
1927	168,3
1928	218,0

På den engelska spannmålsmarknaden i Liverpool utbjudes australiskt vete fr. o. m. mars under fyra eller fem månader, argentinskt vete fr. o. m. februari eller mars till nästa skörd („generally plentiful throughout the rest of the year“), manitobavete fr. o. m. oktober till fram i januari (sedan friare tillgängligt först när hamnarna åter blivit isfria), amerikanskt vintervete fr. o. m. september till fram i december (med tillfälliga utbud andra tider av året), amerikanskt vårvete „is only in intermittent supply and very little is tendered on contracts“. Broomhall's Corn trade yearbook 1929 (published april 1929), s. 67 and s. VII; senare upplaga har tyvärr icke varit tillgänglig.

⁴⁾ The Economist 1930, okt.—nov. — Se även Russian-Supplement, November 1, 1920.

gare, som, evad det gäller svensk jordbruksexport, nästan ensamt ger verklig mening åt det så missbrukade och vilseledande uttrycket „världsmarknaden“ — omöjliggjordes avsättningen från Förenta Staterna, där riksåtgärderna för stödjande av spannmålsmarknaden genom Federal Farm Board höllo priserna i överkant. Den kanadensiska vetepoolen måste sluta att omhändertaga veteexporten på Europa, och ett katastrofalt prisfall nedbrakte priset till farmarne, som i november 1929 beräknats efter 109 cents per bushel, till 44 cents i november 1930. Australien påskyndade vid sistnämnda tid sina utbud för att förekomma Argentina, vars skörd föres i marknaden på nyåret. Världsmarknadspriset, som beror av världsskörden samt av exportöverskottet från många länder och importbehovet från andra, och som graviterar mot tyngdpunkten i England, förlorade all fasthet, liksom priset på varje marknad, där flera säljare gripas av fruktan för att inte bli av med sin vara till något pris och därför ta, vad de kunna få, d. v. s. ta förlusten, om än så svår, i hopp at kunna reparera den i framtiden.

Sverige blev tämligen oberört av denna katastrof på vete-marknaden. En marknadskatastrof var nämligen det inträffade, icke en „agrarkris“.

Enär den argentinska skörden utfallit sämre, än väntat, kan viss återhämtning i priserna förutses, men exportöverskott och lagerbehållningar komma alltjämt att trycka marknaden¹⁾.

Debakeln på spannmålsmarknaden torde kunna betraktas såsom ett slags sluteffekt av de orsaker till jordbrukets nödläge, som i det föregående hänförs till världskriget med dess omvälvningar inom produktion och utbud. Den kommer sannolikt att stärka protektionismen.

The Manchester Guardian Weekly 1931, Febr. 6, bebådar framläggandet under innevarande parlamentssession av en „Wheat Quota Bill“, d. v. s. ett förslag att reglera den engelska veteimporten genom fastställande av maximala för importen från olika exportländer, utgörande fixa procenttal av det statistiskt beräknade totala importbehovet, därvid antagligen viss preferens i enlighet med imperiepolitiska principer ges Kanada såsom engelsk dominion o. s. v. — Lantbruksattachén vid svenska beskickningen i London har uttalat farhågor för att en sålunda inledd kvotapolitik, till vilken första steget ju dock ännu icke tagits och blir beroende av möjligheten att för ett sådant vinna

¹⁾ The London Grain, Seed and Oil Reporter, Dec. 1930, s. 871.

majoritet i underhuset, i sinom tid kunde följas av en kvota-reglering även för andra importartiklar, bl. a. smör. En kontingering av veteinförseln till England gynnar Kanada långt framför Australien, som redan förbättrat sin avsättning på Ost-Asien, och Australien skulle därför kunna tänkas fordra kompensation av moderlandet genom preferens för animalier.

Tyske jordbruksministern Schiele höll den 28 januari 1931 ett stort programtal i Tyska riksdagens ekonomiutskott. Det innehöll hans „Gesamtplan“ till inskränkning av råg-, havre- och sockerbetsarealen med 1½ miljon hektar för att utvidga vetearealen och animalieproduktionen. Effektiv kan planen enligt hans mening bli endast genom energisk tullpolitik, med övergivande av handelsavtal med klausuler om mest gynnad nation. Hur internationellt betänklig en dylik framtidspolitik än måste finnas, är den hotande, så mycket mera som den nationalsocialistiska oppositionen tydligen finner regeringspolitiken alltför moderat. Inom den nu sittande tyska regeringen resas starka invändningar mot Schieles plan, bl. a. av hänsyn till Danmark, Sverige, Norge, Holland och Belgien.

Motivet för en partiell omläggning av det tyska jordbruket i syfte att ernå större självförsörjning, särskilt i fråga om brödsäd och animalier, är den årliga tyska nettoimporten av jordbruksprodukter och jordbruksförnödenheter, vilken beräknas till 5 miljarder mark. Nödtvånget att nedbringa den ser man i skådeståndsbetalningarna.

Youngplanen förbinder Tyskland att fr. o. m. den 1 april 1930 t. o. m. den 31 mars 1966, alltså 37 år framåt, årligen betala i krigsskådestånd genomsnittligen 2.050,6 miljoner riksmark och därefter under 19 år till år 1985 mellan 1.600 och 1.700 miljoner samt under därpå följande tre år t. o. m. år 1988 årligen 900 miljoner riksmark. Därtill kommer f. n. ett årligt minus om 735 miljoner riksmark för räntor och amorteringar på enskilda tyska utlandsskulder. — Att öka det tyska exportöverskottet för att få utländska betalningsmedel till att gälda dessa enorma belopp går inte lätt¹⁾, så mycket mindre som varken Frankrike, England eller Förenta Staterna önska mottaga en ökad import av tyska industrivaror, vilka göras allt bättre och billigare genom tekniska framsteg och „Preis-Abbau“, d. v. s. nedsättning av priser och arbetslöner. Denna tyska politik berör även jordbruket²⁾ liksom den berör världsmarknaden.

¹⁾ *Karl Weber*, Die Einwirkungen der Reparationen auf die Weltwirtschaft (1931).

²⁾ *Georg Solmssen*, Youngplan und Agrarpolitik (1929).

Krigsskadestånden och krigsskulderna få därför anses som den tredje och för framtiden icke minst viktiga stora orsaken till jordbrukets nödläge, som världskriget grundlagt, fredssluten försvårat och de internationella skuldbetalningarna äro ägnade att förlänga genom det ekonomiska lågtryck, de vidmakthålla i Centraleuropa, och de svåra störningar de måste åstadkomma i hela den världsekonomiska atmosfären.

För den civila och militära organisationen ha de nya nationalstaterna dessutom att bestrida exceptionella kostnader, liksom för inrikes reformer, bl. a. jordreformerna och genom dem påkallade statsunderstöd och långfristiga krediter till byggnader, inventarier m. m.

3. Om möjligheterna för lättnader i jordbrukets tryckta läge.

Samhällsekonomiska strukturförändringar, icke konjunkturförhållanden äro i all huvudsak att betrakta såsom de väsentliga orsakerna til jordbrukets nutida nödläge i skilda länder.

Även i dessa brytningstider torde dock såsom främsta medlet för främjandet av en framtida förbättring i jordbrukets ekonomiska läge erbjuda sig det, som hejdar nedgången i den allmänna prisnivån och möjligast stabiliserar penningens köpkraft. Generalindices för partipriser utgjorde vid utgången av

År	Sverige	Danmark	England	U. S. A.
1928.....	145	151	138	141
1929.....	134	146	132	127
1920.....	117	120	109	103
Minskning	19 %	21 %	21 %	27 %

Till att stoppa ett allmänt prisfall känner den nationalekonomiska vetenskapen intet effektivare medel än räntesänkning — och det är framför allt Knut Wicksell, som gjort medlet förstått. — Sedan prisfallet kommit i gång, verkar det medlet visserligen ej ögonblickligt, emedan fruktan för prisfallets fortgång avhåller folk från att köpa. När lagren slutligen måste anlitas, stiga dock åter beställningarna, och den billiga krediten stimulerar köplust och rationaliserad produktion samt åstadkommer något uppsving. På den punkten befinna vi oss väl redan, men återhämtningen blir sannolikt fördröjd med avbrott och långsam, tills en förtröstan om bättre tider småningom vunnit utbredning.

Detta enkla schema skall här icke vidare detaljeras.

Däremot kan man icke underlåta att beklaga, att tilltron till diskontopolitikens verksamhet märkbart försvagats både bland finanslivets praktiker och dess teoretiker.

Konjunkturväxlingarna, vilkas allmänna psykologiska verkningar äro så utbredda och starka, kunna visserligen inte väntas lämna den ekonomiska vetenskapens män oberörda, men ej ens den psykologiska chock, som börskrisen 1929 och det våldsamma konjunkturuomslaget därefter berett samtiden, borde få beröra de vetenskapligt skolade nationalekonomernas nerver så djupt, att de skaka tilltron till så pass säkra förnuftsgrunder som dem, vilka utgöra det pris- och penningteoretiska grundstoffet och tillika underlaget för kunskapen om medlet att rimligen stabilisera den allmänna prisnivån.

I en blick på de allmänna indextal för partipriser, levnads-kostnader m. m., som numera publiceras för så många länder, kan man fånga grunderna till den optimism, som kring 1920-talets mitt föranledde så många av finanslivets teoretiker och praktiker att enas om, att problemet att stabilisera den allmänna prisnivån och penningens köpkraft efter världskrigets inflationer och deflationerna efter världsfreden funnit sin lösning inom trånga gränser för de länder, som återgått til guldmyntfot i en eller annan form med eller utan reducering av myntenhetens guldvärde, t. ex. kring genomsnittstalen 160—140 i förhållande till jämförelsetalet 100 för år 1913. — De allierade makternas skuldavtal och Youngplanen sakna ju också motsvarigheter till den bestämmelse i Dawesplanen, som medgav korrigerings av det tyska skadeståndets belopp vid varje förändring om 10% i guldets köpkraft.

Indexkurvornas starka böjning nedåt efter den amerikanska börskrisen 1929 synes ha förbytt den ogrundade optimismen i en lika överdriven pessimism, som resulterat i tvivel på och allmän villrådighet om principerna för en rationell penningpolitik, ja t. o. m. överdriven misstro till måtten på förändringarna i penningens köpkraft, de med så mycket arbete åstadkomna indexserierna¹⁾.

Ingen praktisk lösning av problemet att månad efter månad, kvartal efter kvartal o. s. v. med ledning av indexkedjor hålla den allmänna prisnivån och penningens köpkraft möjligast sta-

¹⁾ Till diskussionen av dem se numera bl. a. de första partierna hos *J. M. Keynes*, *A treatise on money* (1930). — Av större intresse synas mig *Haberler* (1924) och *Flaskämper* (1928). — Se även *Paul Borge*, *Jordbruksproduktionens prisindex och köpbekraft*, i *Nordisk jordbruksforskning* 1930, h. 5, s. 355 ff.

bil kan emellertid någonsin bli hållbar, om den icke bygges på rationella teoretiska grunder, så långt dessa kunna finnas bärkraftiga. Insikten därom borde varit ägnad att reducera både optimismen vid mitten och pessimismen vid slutet av 1820-talet.

Otvivelaktigt räcka nutida insikter i sambandet mellan penningräntan och vad Wicksell kallade den naturliga kapitalräntan till för att med ledning av nutidens låt vara bristfälliga indexmaterial effektivt inrikta bankpolitiken på en (relativ) stabilisering av penningens köpkraft. Det är därför beklagligt, att strävandet för detta mål, vars möjliga uppnående, om också med ofullkomlighet, skulle innebära mycket gott, paralyseras av oklara idéer om en stabilisering av penningens köpkraft i omvänd proportion till framstegen i „allmän“ produktivitet, om bankkreditens skaparkraft i annan mening än som hjälpmedel att bättre inrikta och kombinera de reella resurserna i arbetskraft, jord och kapital o. s. v., varigenom ett dunkelt och tillsvidare ouppnåbart teoretiskt och praktiskt bättre blir fiende till det realiserbara goda.

Strävandet att med ofullkomliga insikter och medel förbättra det allmänna ekonomiska läget genom möjligaste stabilisering av prisnivån medelst en därpå konsekvent inriktad penning- och kreditpolitik måste under den närmaste framtiden, huru energiskt det än drives med hopp om endast ofullkomlig framgång, förbli förenat med så många praktiska svårigheter att all teoretisk och praktisk energi allt för väl behöver koncentreras kring detsamma. — Den särskilda delegation, vilken av Nationernas Förbunds finanskommitté fått i uppdrag att studera guldfrågan, har avgivit en första rapport, som dock endast gäller guldproduktionens möjliga minskning under de närmaste tio åren¹⁾, men icke förhållningsreglerna för de särskilda staternas guldpolitik, vilka givetvis måste utformas även med tanke på en eventuell ökning av guldproduktionen, t. ex. efter nu oförutsedda upptäckter och bearbetningar av nya guldfyndigheter. Sådana förhållningsregler kunna emellertid icke väntas följa förrän successivt med växande förståelse och god vilja, även om de bliva fastställda med enighet och auktoritet. En

¹⁾ För år 1930 beräknas världsproduktionen av guld till 85,5 miljoner pund (1 uns fint guld = 84 skilling 11½ pence), av vilka 45,6 miljoner från Transvaal och 16,3 från övriga delar av det engelska imperiet (mot resp. 90,5 — 35,7 — 20,8 för år 1914). Från produktionsorterna i Sydafrika beräknas endast 41 % av det sist gångna årets guldutvinning påräknelig under år 1940, enligt årsuppgifterna från Samuel Montague & Co.

omfördelning av världens nutida guldförråd mellan länderna torde därför finnas nödvändig. En fortgående expansion av näringslivet i olika delar av världen kommer, även om den icke blir förenad med språngvisa framsteg inom produktion och transport i den grad, som fallet hittills varit under och efter världskriget, att öka guldbehovet med nu gängse guldmynthotsystem, och än mera om systemet skulle återföras till automatismen före kriget, en utveckling som måhända kan synas mindre sannolik än en inställelse av den fria guldpräglingen, något slags världsmonopol inom guldproduktionen och slutligen övergång till fri myntfot efter överenskommelse mellan de ledande kulturländerna.

Förhållandena göra det emellertid icke sannolikt, att prisnivåns stabilisering skall kunna garanteras för 1930-talet. För de första åren av årtiondet leda förhoppningarna till osäkra spådomar om en snart förestående uppgång. Konsekvenserna av det ekonomiska trycket på Centraleuropa och den tyska politik, som strävar mot „Preis-Abbau“ äro dock svårberäknliga, liksom överhuvud av produktions-, marknads- och de internationella kreditrelationernas utveckling till mindre labil jämvikt. Beständigheten och det slutliga beståendet av en högre allmän prisnivå än förkrigstidens kunna betvivlas, men en lägre prisnivå än den för 1930 genomsnittliga kunde göras omöjlig.

Jordpriserna, vilkas fall i proportion till den allmänna prisnivån, skulle innebära ett försvårande av jordbrukets nuvarande ekonomiska läge, stödjäs av låga räntesatser och en växande kapitalrikedom i samband med avtagande folkökning i kulturländerna. På det hela taget torde en allvarlig nedgång i jordpriserna efter 1931 knappast böra befaras för exempelvis Sverige, om prisnivån stabiliseras kring 120 i förhållande till 100 för år 1913.

En tid av låga räntor bör tillgodose jordbruket med förbilligad kredit, i den måå sådan kan bli lönande använd, ty eljest verkar ju ökad kredit stjälpande och icke hjälpande. — Förbilligandet av krediten genom offentligt understöd i en eller annan form har redan försökts i flera länder²⁾. Organiserandet

¹⁾ Ökningen i guldinnehav 1930 för U. S. A. och Frankrike motsvarar 2 års totala guldproduktion.

²⁾ I Sverige bl. a. indirekt genom statsingripanden till stöd åt Jordbrukarbanken för avskrivning av fordringar hos samorganisationer bland jordbrukarna, företrädesvis inköps- och försäljningsföreningar anslutna till riksförbundet. Dylik kredithjälp genom tillskott för täckande av redan gjorda förluster till upprätthållande av organisationernas fortsatta verksamhet och utveckling har dikterats av tillfälligt nödtvång.

av permanent tillgång till billigare driftskredit möter praktiska svårigheter och principiella betänkligheter av nationalekonomiskt lätt insedda skäl, utom för så vitt det kan ske genom inrättningar för jordbrukets driftskredit, vilka genom enkla verksamhetsformer och avlägsnandet av vissa riskmoment bli i stånd att verkställa kreditförmedlingen billigare än de vanliga privatbankerna med deras växelkrediter, vilka icke äro anpassade för den längre omslagstiden vid jordbruksdrift¹⁾. — Ur dylika synpunkter kan man för Sveriges del beklaga hypoteksinrättningarnas föga moderna arbetssätt och framför allt sparbankernas avhållsamhet från verkliga försök att realisera en sedan 1920-talets början planerad och med långa mellanrum tämligen ointresserat diskuterad samverkan med jordbrukskassor.

De relativa priserna på jordbrukets produkter ha visat en diskrepans med priserna på jordbrukets förnödenheter under 1920-talet²⁾, vilken vid relativ stabilisering av den allmänna prisnivån på 1930-talet måste motverkas med tjänliga medel, om lättnader i jordbrukets betryck icke skola sökas fruktlöst. Jordbrukarne, som i stort sett — och bortsett från fall, då avstånd och transportkostnader begränsa marknaden — sälja under trycket av en allsidigt fri konkurrens och tvånget att avyttra produkterna, så snart de blivit salufärdiga, finna sig på inhemska marknader och på världsmarknaden såsom producentgrupp ställda gentemot en långt starkare organiserad producentgrupp ur den moderna storindustrien, vilken inom skilda branscher (jordbruksredskap, maskiner, konstgödning m. m.) är i stånd att monopolistiskt påverka prisbildningen till sin förmån, särskilt genom minskande återhåll och fördröjning av prisreduktioner i tider av starkt sjunkande prisnivå. I alla länder har man observerat en sådan „Preisschere“ mellan priserna på jordbrukets produkter och priserna på dess förnödenheter. Under 1920-talet har den varit en viktig orsak till jordbrukets ringa bärighet och till en tilltagande skuldsättning³⁾.

¹⁾ *Virgil P. Lee*, Principles of agricultural credit (1930).

²⁾ *Georg Gothein*, Die klaffende Preisschere als Ursache der Weltwirtschaftskrise (1930), utnyttjar ämnet agitatoriskt i en småskrift för lantmän, vars titel är signifikativ.

³⁾ I en skrift om „Die Notlage der Landwirtschaft“, utgiven från Deutsche agrarische Druckerei in Prag av Geschäftsstelle der deutschen Land- und Forstwirtschaft (1929) heter det (s. 4): „Das Missverhältniss zwischen den Preisen der landwirtschaftlichen und jenen der nicht landwirtschaftlichen Erzeugnisse hat eine Wiederverschuldung der Landwirtschaft in einem bedrohlichen Ausmass herbeigeführt“.

Däremot har det icke allmänt eller tillräckligt beaktats, att en dylik prisdiskrepans har en tendens att förstärka sig av sig själv, när den en gång uppstått. Diskrepansen betyder ju, att jordbrukarna med den del av årsavkastningen ur jordbruksföretagen, för vilken penninginkomsten måste användas till inköp av industri- (och köpmans-) varor, göra ett mycket ofördelaktigt byte, i det att de få avyttra jämförelsevis mera av sina egna produkter för att få de behövliga förnödenheterna, ju större diskrepansen är. Situationen driver jordbrukarna att ytterligare öka utbudet av sina egna produkter för att få tillräckligt pengar att köpa förnödenheterna. Jordbrukarnas inbördes konkurrens skärpes, så mycket mera som någras ruin ofta gör det möjligt för andra att övertaga jordbruksfastigheter på billigare villkor och därefter fortsätta konkurrensen med större styrka.

Icke samorganiserade jordbrukare sälja ju också sina produkter till partiprisnoteringar, med avräkning från locopriset per gård av kostnaderna för fraktning till avsättningsorten, vare sig denna utföres av producenten själv eller av uppköpare, men vid inköpen få jordbrukarna som regel räkna med minutprisnoteringar, till vilka komma kostnader för hemtransporten till gården¹⁾. Vid fallande allmän prisnivå inträder alltid en tendens till vidgning av marginalen mellan minuthandelspriserna och partihandelspriserna, icke endast därför att prisregleringen vid de förra vanligen fördröjes, utan också därför att marginalen av minuthandlaren ofta räknas i visst antal örens tillägg till gällande partipris, och om detta antal icke reduceras med nedgången i prisnivån, blir minuthandlartilläggets procent på minutpriset högre.

En stabilisering av prisnivån är i och för sig ägnad att delvis motverka olägenheterna av berörda prisdiskrepanser för jordbrukarna och bildar en viktig förutsättning för framgång i strävandena att minska nackdelarna.

¹⁾ Jämförelser mellan priser på jordbruksprodukter, som betalas jordbrukaren på hans gård, och priser på jordbruksförnödenheter till partiprisnoteringar, efter vilka jämförelser prisdiskrepansen vanligen beräknas, bli föga verklighetstroga. Sedan ett par år har emellertid Division of statistical and historical research of the United States Bureau of agricultural economics utarbetat en index för minutpriser, som faktiskt betalas av farmare. Se *A. B. Genung*. The recent trend in the purchasing power of farm products, i samlingsverket „Farm relief“, utgivet såsom Vol. CXLII, Number 231, March 1929, av The annals of the American Academy of political and social science. — Studier av priser och avsättningsförhållanden ingå såsom vanliga bidrag i The journal of farm economics.

Organiserandet av jordbrukarna för ordnandet av försäljningar och inköp utgör emellertid rätta utvägen att i dessa viktiga hänseenden förbättra jordbrukets ekonomiska läge. Förenata Staternas statliga och enskilda organisationer och institutioner torde, åtminstone utom Danmark, ha gått i spetsen för modern rationalisering av „the marketing of farm products“¹⁾. Resultaten av moderniseringsförsöken ha tilldragit sig mycken uppmärksamhet i andra länder, kanske framför allt i Tyskland, där exempelvis lantbrukshögskolan i Berlin också inrättat en avdelning för „Marktforschung“²⁾. Kommer i Sverige äntligen en lantbrukshögskola till stånd vid sidan av eller med utbyggnad av ettdera av de två lantbruksinstituterna å Alnarp och Ultuna, vore intet tidsenligare, än att däri inrymdes en avdelning för marknadsforskning till att följa tendenserna på den inhemska och på utlandsmarknaden samt till att i enlighet med dem vägleda produktionen, inom vilken enskilda, halv-offentliga och offentliga institutioner med olika uppgifter utöva mycken förtjänstfull verksamhet för förbättrandet av jordbrukets avsättnings- och inköpsförhållanden genom organisation, noteringsväsen m. m., utan att äga en officiell central med allsidigt och speciellt utbildade tjänstemän för alla de uppgifter, som falla inom området för „landwirtschaftliche Marktforschung“.

Dessa uppgifter, som stå i intimt samband med standardiseringssträvanden och kvalitetsförbättringar av jordbrukets produkter samt därigenom med jordbrukets driftsekonomiska och driftstekniska problem, synas naturligtast falla inom ramen för lantbrukshögskolans organisation. Uppgifterna beröra givetvis även kommunikationsförhållandena, vilkas planmässiga utveckling väl i regel försvårats genom den överraskande övergången till motortrafik, liksom jordbrukets elektrifiering allt för mycket överlämnats åt enskilt initiativ med alltför begränsade ortsynpunkter, där en tidigare och mera förutseende allmän planläggning kunde medfört besparingar både i anläggning och drift.

¹⁾ Se uppsatserna „A half century of cooperative marketing in the United States and Canada“, „Recent trends in cooperative marketing“ m. fl., i det förut citerade samlingsverket „Farm relief“.

²⁾ Blätter für landwirtschaftliche Marktforschung, herausgegeben von Prof. Dr. Karl Brandt, Institut für landwirtschaftliche Marktforschung, Berlin, innehålla i varje häfte översikter över prisernas förändringar. Bland uppsatser i oktoberhäftet 1930 märkas exempelvis „Schweinekrise?“, „Deutschland und Grossbritannien als Abnehmer der nordwesteuropäischen Eierüberschüsse“ samt i nov.-dec.-häftet 1930: „Grundsätzliches zum genossenschaftlichen Warengeschäft“.

Diskrepansen mellan priserna på jordbrukets produkter och priserna på dess förnödenheter betingas emellertid å andra sidan av monopolistiska tendenser inom modern storindustri, vilkas motverkande faller vida utom jordbrukspolitikens ram. I tullskyddade länder aktualiseras därvid frågan om proportionerna mellan agrarskydd och industriskydd, ävensom avvägningen av fraktsatserna på järnvägar mellan jordbruksprodukter och industriprodukter, vilken avvägning hittills otvivelaktigt varit ogynnsam för jordbruket i Sverige. Slutligen ankommer mycket på avvägningen av skattetrycket medelst lämpligen utformat skattesystem och för jordbruket avpassade skatteformer, bland vilka objektskatterna säkerligen allt för mycket eftersatts för statlig och kommunal inkomstbeskattning genom de senaste beskattningsreformerna i Sverige.

En rationellare ordning av marknaden för jordbrukets viktigaste produkter eftersträvas i alla de länder, inom vilka jordbrukets ekonomiska läge är tryckt. En indirekt internationell samverkan äger visserligen rum vid strävandena att förbättra jordbrukets läge genom det internationella utbytet av erfarenheter och rön inom jordbruksforskningen i alla dess grenar, men till direkt internationell samverkan för vinnande av ömsesidiga lättnader märks ringa benägenhet. Internationellt enhetliga åtgärder ha hittills inskränkts till växtsjukdomar o. d.

Europa rymmer nämligen alltjämt motsättningen mellan agrar- och industristater. Den har i senaste tid kommit till skarpt uttryck vid förhandlingarna i Genève, där de östeuropeiska agrarstaterna förenat sig i anspråk på, att de västeuropeiska industristaterna, vilkas industriprodukter de köpa, skola förse sig med deras spannmål m. m.¹⁾ Emedan denna spannmål är av mindre god och enhetlig kvalitet än den transoceanska, finna industristaterna sig icke kunna medge den preferens, så mycket mindre som de alla främst ha omtanke om eget jordbruk. Men då är företräde för västeuropeiska fabriker icke heller att påräkna i de östeuropeiska agrarstaterna, så mycket mindre som i dem höga tullar synas outhärliga för att hålla statsfinanserna flytande år från år. Finansiell hjälp genom krediter till det östeuropeiska jordbruket, med vilka särskilt Frankrike är benäget att soulagera sina östeuropeiska förbundne, försvåras genom bristande säkerheter i jordbruksfastigheter, som redan äro högt belånade och drivas med hjälp av dyrbara inhemska krediter,

¹⁾ Resumé mensuel des travaux de la Société des Nations Vol. X, No. 11, s. 373 ff. (Nov. 1930).

vilkas förräntning synes ruinerande. Situationen underhåller en ekonomisk krigsföring inom vår världsdel¹⁾, under vilken även strandhugg med dumping i skilda former ske i ett så pass neutralt land som Sverige.

En sanering i stor stil av den internationella krediten synes oundgänglig för avhjälpan det av misförhållanden.

„The problem of agricultural surpluses“, som varit aktuellt i Förenta Staterna alltsedan fredsslutet, och som debatterats sedan år 1920 bland jordbrukare och jordbruksekonomer, nationalekonomer och politiker m. fl., anknytes med en viss obestämdhet i definitionen, vilken icke kan undvikas, till överskott i utbudet på marknaden, vilka icke kunna finna köpare till priser, som täcka produktions- och transportkostnaderna med skälig vinst för producenter, kommunikationsverk och köpmän. Eftersom transportkostnaderna till stor del bero av järnvägstaxor o. d., och eftersom upphandlare av jordbruksprodukter icke göra inköp utan utsikt till skälig vinst vid återförsäljningen, medföra „överskott“ av här ifrågavarande slag antingen osäljbara restlager hos jordbrukarna eller underbetalning i jämförelse med produktionskostnaderna. I sista hand blir det senare fallet, och denna eventualitet leder i regel till att jordbrukarna tvingas att inskränka sig, d. v. s. till en nedgång i jordbrukarnas levnadsstandard²⁾. Enligt den internationella statistik, som sammanställts i Nationernas Förbund, beräknades produktionen av livsmedel i Europa ännu under åren 1923 och 1924 ligga 13 % under förkrignivån, men redan år 1928 antogs den europeiska livsmedelsproduktionen ha nått 8 % över förkrignivån. Nordamerika, d. v. s. Förenta Staterna och Kanada, vilkas livsmedelsproduktion under åren 1923 och 1924 antogs ligga 19 % över förkrignivån, hade överträffat denna nivå med 25 % år 1928. Medan världsproduktionen av livsmedel sålunda till 1928 stegrats över 16 % utöver förkrignivån³⁾, torde jordklotets folkmängd ha ökats endast 10 % under samma

¹⁾ *Emile M. Brancovici*, La crise agricole en Roumanie dans le cadre de la crise économique internationale, i Bull. périod. de la Société belge d'études et d'expansion, 1931, No. 79, s. 80 ff.

²⁾ Vid jordbruksekonomernas internationella konferens i Ithaca, New York, den 18 augusti 1930 höll den såsom chef för ekonomiska avdelningen vid Federal Farm Board bekante *E. Mordecai* ett föredrag, vari han hänförde „överskotten“ direkt till priser, som medföra nedgång i den jordbrukande befolkningens levnadsstandard.

³⁾ Råvaruproduktionen 40 %.

tid. Per huvud av jordens folkmängd skulle produceras 6 % mera livsmedel år 1928 än år 1913, om man vågar sluta av denna mycket inexakta statistik, som dock i huvudsak riktigt torde avspegla utvecklingen. Givetvis borde en förbättring i folkförsörjningen vara den naturliga följd av framstegen. Men bland Kinas 460 miljoner och Indiens 340 utgör det utbredda eländet hinder för att tillgodogöra sig kulturländernas livsmedelsöverskott, hur billigt det än säljes, och huru naturligt billigt vete än skulle synas kunna uttränga ris, som alltjämt utgör huvudfödoämnet för en tredjedel av jordens befolkning.

Under den fria konkurrensens system måste i princip producenter, som med tillgodogörande av tekniska framsteg framställa sina produkter med långt billigare produktionskostnader än konkurrenter, som vidhålla äldre produktionsmetoder, komma att erövra marknaden, med utträngande av tidigare produktionsmetoder, vilkas representanter slutligen tvingas att övergå till annan verksamhet. Inom jordbruket, vars idkare som regel få sälja sina produkter under konkurrens i den fria marknaden, försiggår omvälvningen vid genomförandet av nya produktionsmetoder dock under långt segare motstånd från de äldre produktionsmetodernas utövare. De nya metoderna äro ofta icke tillämpliga uti deras trakter på grund av jordens läge och beskaffenhet eller på grund av klimatet. De gamla metoderna måste bibehållas. Att nedlägga driften är uteslutet, dels emedan jordbruksfastigheten, i vilken den egna förmögenheten i huvudsak är placerad, då skulle förlora i värde, långt mera än den redan gjort på grund av marknadsläget för produkterna, dels emedan brukaren icke kan övergå till annan lönande verksamhet. Till det nya produkttillskottet kommer därför en föga och endast långsamt minskad produktmängd från de gamla distrikten, där jordbrukarna år efter år kämpa sig fram under försämrad ekonomi, som kommer till uttryck i illa underhållna byggnader, allt mera utsugen jord och förtvivalde människor.

Farmarne i Förenta Staterna, liksom numera även i Kanada, manas till att begränsa den ensidiga veteodlingen genom areal-användningar för andra ändamål, särskilt till försörjning av den inhemska marknaden, eftersom försöken till utomeuropeisk export endast långsamt kunna ge framgång, bl. a. till Japan, där vetekonsumtionen ökats med införande av europeisk kultur, och till Kina. Det är lätt att råda jordbrukarna att odla något annat än vete, även om man tar i betraktande, att omläggningen drar kostnader. Men det är icke lätt att säga, vad farmarne skola odla i stället. Vetetillskottet, jämfört med skördemängden

före kriget, beräknas för senaste år till 200 miljoner bushels. Att överföra större delen av detta tillskott på annan odling måste leda till överskott och ruinerande prisfall, vilken odlingsväxt man än väljer, för så vitt det icke skulle vara timmerskog, varpå bristen är märkbar. Men en farmare kan ju inte plantera skog på sina vetefält utan att bli ruinerad.

Dry-farming-systemet, som gjort det möjligt att räkna med två års nederbörd för veteskörden i torra distrikt, har vidgat odlingsarealerna i de västliga staterna, liksom i Australien, och även för detta odlingsystem har utsädesförädlingen skapat ett mera givande sortval, liksom den med tidigare mognande sorter av sommarvete drivit veteodlingen allt längre mot norr i Kanada. Goda betesmarker ha förvandlats till vetearealer i Argentina.

Denna konkurrens från odlingsdistrikt med lägre produktionskostnader har blivit ödesdiger för de gamla vetedistrikten i Förenta Staterna. Jordpriserna ha också fallit med över 30 % i Ohio år 1929, jämfört med genomsnittspriserna för åren 1912—1914 (och korrektion för ändringar i penningvärdet).¹⁾ „Hur viktiga dry-farming-metoder och sortförädlingar än varit under de senast förflutna 15—20 åren för utökningen av odlingsarealerna och för stegringen av arealskördarna, så har dock den avgörande faktorn, som sänkt produktionskostnaderna, utan allt tvivel i senaste tid varit den växande mekaniseringen av den extensiva spannmålsodlingen. Denna mekanisering begynte med användningen av traktorer vid jordens bearbetning för sådden, och den har fortgått med användningen av traktorer även för skörden och dess transport till järnvägslinjerna. Sålänge traktorerna endast begagnades för jordens beredning, medförde deras användning ringa besparing i driftskostnaderna, emedan maximalbehovet av dragare och arbetskraft i skördetiden inte nedbraktes. Men sedan självbindare och tröskverk kunnat ersättas med de kombinerade skörde- och tröskmaskinerna, har inte endast toppbehovet under skörden av dragare och arbetskraft kunnat elimineras, utan traktorerna också kunnat bättre utnyttjas. Besparingen av dragare och skördefolk beräknas i gynnsamma fall ha sänkt produktionskostnaderna med 20 %. Hästarnas umbärlighet har emellertid dessutom frigjort arealer från odlingen av foder för odling av brödspannmål, som inom vissa områden nu kan drivas så ensidigt, att de därinom belägna jordbruken

¹⁾ Utförlig tabell hos *N. G. Nourse*: Some economic and social accompaniments of the mechanisation of agriculture, i *The American economic review* XX. 1, s. 19 (1930).

med skäl kunna kallas spannmålsfabriker¹⁾. Efterhand utbreder sig denna mekaniserade driftsform i Förenta Staterna med undanröjande av alla de hinder, som möta i kullriga marker, nederbörd under skördetiden, växlande växtföljder och olämpliga brukningsenheter, både till storlek och form. Tillskottet i exportöverskottet av vete är ännu jämförelsevis ringa från dessa moderna mekaniserade jordbruk, men tillskottet kan säljas med vinst till priser, som icke betäcka odlingskostnaderna på andra håll, och tillskottet trycker därför marknadspriset långt mera, än dess relativa ringhet skulle låta förmoda bland dem, som icke beakta, vilket inflytande på marknader med fri konkurrens som tillfaller de producenter, som producera marknadsgill vara billigast. De nya produktionsmetoderna för den viktigaste brödsåden och dessa nya metoders konkurrenskraft göra det sannolikt, att utbudet av exportvete skall bestå till tryckta priser flere år framåt i synnerhet från Förenta Staterna, Kanada och Argentina. Man kan m. a. o. icke räkna på, att den transoceanska konkurrensen av sig själv mildras, vad angår utbudet på världsmarknaden för sådana europeiska länders räkning, som pläga importera brödsäd²⁾.

Att märka är ju också den minskade efterfrågan på foder till dragare, som nyss antytts, och som automobilväsendet länge gjort märkbar. Förenta Staternas hästbestånd nedgick från 26,6 till 19,6 miljoner eller med 7 miljoner hästar under årtiondet 1919—1929, och Australiens hästbestånd med $\frac{1}{2}$ miljon från 2,5 till 2 miljoner 1918—1927. Statistik saknas för Kanada och Argentina, där minskningen sannolikt skett i svagare och långsammare tempo, men där tendensen torde vara densamma. Tendensen går mot frigörande från odlingen av fodermedel för odling av brödsannmål.

Den transoceanska konkurrensen har skärpts med stegringen och förbättringen av världstonnaget och nedgången i de genom statssubvention sänkta³⁾ sjöfrakterna, ävensom genom förbilligade

¹⁾ *H. Warmbold*, i *Berichte über Landwirtschaft*, N. F. XIII. 3, s. 582 f. (1930).

²⁾ Förhållandet mellan produktionskostnader och produktpriser för veteodlare i allmänhet inom de viktigaste vetedistrikten i Förenta Staterna, Kanada och Argentina var t. o. m. år 1928 ingalunda så ofördelaktigt, som det ofta antagits. *N. Jasny*, *Die Konkurrenzfähigkeit der wichtigsten Überseeeländer auf dem Weizenmarkt*, i *Berichte über Landwirtschaft* N. F. IX, s. 1 ff. (1929).

³⁾ Internationella överenskommelser om avstående från respektive länders subventionspolitik på skeppsfartens område skulle sannolikt vara till gagn för lättande av „Den internationella agrarkrisen“.

transporter till exporthamnarna å automobilvägarna, genom vilka järnvägarnas fraktsatser tryckas. Även i de europeiska importländerna gör sig denna konkurrens mellan järnvägslinjer och autolinjer kännbar.

Med rikligare användning av billig konstgödning och strängare hushållning med dragar- och framför allt arbetskraft kan man väl tänka sig ett nedbringande av odlingskostnaderna för vete m. m. i de europeiska länderna. Utsädesförädlingen står ju här också på en hög nivå. Större arealökningar för brödsädesodlingen torde man däremot knappast böra räkna med, utan snarare successivt någon inskränkning. Den mekaniska driften är av allehanda skäl säkerligen mindre exploaterbar i Europa än i de transoceanska länderna, även om den lämpar sig för vissa arealer, särskilt i Östeuropa.

Den roll, som i europeiska länder eget och familjens arbete alltjämt spelar inom bondejordbruket, gör det möjligt att balansera produktionskostnader och produktionsresultat, även om utgifter och inkomster räknade i pengar, med beräkning av arbetsmarknadens penninglöner för det egna arbetet, skulle visa underskott. Så länge det sålunda reder sig, tillgripas nyheter i driften med mycken betänksamhet. Odlingsjordens jämförelsevis starka uppdelning på många brukningsdelar och egenomarnas bristande arrondering kring driftsbyggnaderna utgöra, utom de psykologiska, reella hinder för en rask mekanisering av jordbruksdriften efter amerikanska metoder.

Men på de bördiga slättbygderna synes jordbrukets mekanisering invarsla en renässans för stordriften.

Förenta Staternas växande folktäthet och överhandtagande industrialisering ha ökat kraven på dess egen livsmedelsproduktion och sedan 18-talets sista årtionde i stort sett minskat dess exportöverskott av spannmål, kött och fläsk¹⁾, liksom av viktiga industriella råmaterial, t. ex. bomull och koppar. Men spannmålsexporten har stigit så mycket mera från Kanada, köttexporten med kylteknikens framsteg från andra transoceanska länder, bomullsodlingen utvidgats i Egypten (m. fl. brittiska intressesfärer i Afrika) och Indien o. s. v. — Ur befolkningssynpunkt ha de pessimistiska profetiorna om stundande svårigheter att

¹⁾ Förenta Staternas export av vete (omalet och malet) nedgick från 235 miljoner bushels 1902 till 79 i medeltal för åren 1910—1912; nedgången i fläskexporten framgår av siffrorna 650 miljoner pounds 1898 till 152 år 1910, i köttexporten från 352 miljoner pounds år 1907 till 6 miljoner år 1914. Exporten av smör och ost hade nedgått till en obetydlighet 1914.

upprätthålla livsmedelsproduktionen och levnadsstandarden visat sig förhastade och överdrivna¹⁾, men den varning, de inneburit och alltjämt innebära, är allvarligt beaktansvärd, ty det kommer dock i sista hand an på, om livsmedelsproduktionen i världen kan stegras lika raskt och starkt som den förutsebara folkökningen, låt säga att livsmedelsproduktionen kan bli $2\frac{1}{2}$ gånger större under närmast kommande 100 år²⁾. Inför nödvändigheten att ge svaret på detta allvarliga spørsmål med ett stort frågetecken synes det knappast tillrädligt att försumma, vad som kan göras för att hålla livsmedelsproduktionen vid makt samt om möjligt stärka och förbättra den, för så vitt nämligen politiken vidkännes ansvaret för ekonomin inför icke endast den nu levande generationen, utan jämväl inför dess barn och barnbarn. — Denna synpunkt torde vara beaktansvärd i Sverige.

Kvalitativt har konsumtionen, även med hänsyn till förbrukningen av livsmedel, undergått stora förskjutningar under den senaste generationen, som i kulturstaterna så allmänt utbytt ull- och bomullsstrumpor mot silkesstrumpor och linnenstrumporna mot sidenpyjamas. I brödkonsumtionen har sedan länge pågått och under senaste år starkt accentuerats en övergång från rågbröd till vetebröd i hela den civiliserade världen³⁾. En mängd samverkande faktorer både inom konsumtionen och inom produktionen (och transporten) utgöra förklaringen till vetets framgångar: flykten från landsbygden till städerna och den inom

¹⁾ Notorisk överbefolkning råder dock i Indien, där hungersnöd är en ofta återkommande företeelse, även i senaste tid. — En överbefolkning inom jordbruksbefolkningen har otvivelaktigt kunnat statistiskt påvisas fr. o. m. slutet av 1800-talet för stora delar av Syd-Ryssland med dess fruktbara svarta jord, där antalet jordlösa starkt stegrades, ehuru utvandringen var betydande och övergången till binärningar var stark; brukningsdelarna minskades inom vissa områden och brukningsvillkoren föusämrades, betesmarkerna avtogs och därmed kreaturshållningen o. s. v. Däremot har samtidigt underbefolkningsfenomen visat sig inom vissa franska jordbruksbygder, där den nödiga arbetskraften rekryteras från grannländer. *H. J. Seraphim*, Die statistische Erfassung der landwirtschaftlichen Übervölkerung und Untervölkerung; *Leo Drescher*, Das französische Bevölkerungsproblem und seine Bedeutung für die Landwirtschaft — båda undersökningarna i *Berichte über Landwirtschaft* N. F. XIII, 2 (1930).

²⁾ Vid övergång till mera vegetabilisk kost skulle svårigheterna givetvis minskas avsevärt. Vegetarianerna ha det bästa näringsfysiologiska stöd för påståendet, att en utfodring exempelvis av svin med spannmål för åstadkommande av fläsk, i stället för spannmålets användning direkt till människoföda, innebär slöseri med „kalorierna“.

³⁾ (*Helgo Lindstedt*), Les changements dans la consommation du pain: causes et conséquences, i *Revue internationale d'agriculture* 1929, n:r 10, s. 423 ff., n:r 11, s. 463 ff.

breda folklager stegrade levnadsstandarden, utsädesförädlingens tidigare inriktning på vetet och snabba resultat ifråga om utvalet av räntablare sorter, konstgödningens och den moderna jordbruksteknikens användbarhet vid veteodling framför rågodling, förvaringens och transportens underlättande genom modern sädestorkning, kvarnteknikens revolutionering till förmån för s. k. hårda vetesorter, de förbättrade mjölsorternas företräden vid bakningen (stort, vitt bröd) o. s. v.¹⁾ En tillräcklig ökning i konsumtionen, för att vid den starka produktionsökningen jämvikt skulle upprätthållas, har hindrats dels av en i vida befolkningslager i Europa och särskilt inom de i världskriget besegrade länderna alltjämt rådande brist på köpkraft, som markeras av den stadigvarande arbetslösheten, vilken, även om den uppstått vid fredskrisen, genom kvarståendet blir en fortvarig depressionsfaktor; dels av en differentiering i arbetslönerna till förmån för breda lager av den fullt sysselsatta industriarbetarebefolkningen, vilken i första taget medfört en användning av de förbättrade lönerna till större omväxling i kosten med relativt större konsumtion av kött, därvid även andra näringsämnen än bröd fått vidgat utrymme, t. ex. socker, choklad, bananer och sydfruktar, och framför allt för tillgodo-seende av andra behov än livsmedelsbehovet, t. ex. i autobus-sarnas och bilarnas tidehvarv reslusten, liksom behovet av förströelser (dans- och fotbollsbanor, biografier, radioapparater m. m.).

¹⁾ Totalförbrukningen såväl i form av brödsäd som för industriella ändamål och för utfodring m. m. per invånare och år förändrades på följande sätt enligt den svenska statistiken endast under perioden 1913 till 1929:

Konsumtionsår	Medelfolkmängd	Vete (kg per invånare)	Råg
1913—1916	5.656.977	78,2	108,4
1927—1929	6.096.557	106,1	74,9

Åren 1913—1916 disponerades för vete- och rågodling en totalareal om 504.000 hektar (i medeltal), varav 24 % kom på vete, medan totalarealen utgjorde 498.000 hektar 1927—1929, varav 46 % för vete. Enligt skördestatistiken har veteskörden ökats avsevärt mera än vetearealen, medan rågskörden per arealenhet varit praktiskt taget oförändrad i genomsnitt för goda och dåliga skördeår. Skördeökningen per hektar beräknas från 1919—1920 till 1928—1929 ha uppgått för vetet till c:a 20 % och för höstvetet enbart till c:a 15 %. Utom en kraftig ökning av såväl höstvete- som i ännu högre grad av vårvetearealen i de landsdelar, till vilka veteodlingen av gammalt i allt väsentligt varit lokaliserad, d. v. s. rikets egentliga slättbygder, har man haft att räkna med en betydande utbredning av höstveteodlingen i södra och mellersta Sveriges mera skogrika trakter. Tendenserna äro både ifråga om konsumtionen och produktionen internationella för alla de delar av världen, som komma i fråga.

Den ökade fritiden har medverkat till dessa förskjutningar i budgeten, beträffande vilken lantbefolkningen följer med, så gott den kan. Då brödbehovet är i och för sig föga elastiskt, kommer veteproduktionens ökning därför att inkräkta på efterfrågan efter råg. Den totala brödkonsumtionen går vid den avtagande folkökningen på grund av dessa kombinerade orsaker tillbaka. „Slankheten“ på modet är medverkande. Efter någorlunda tillförlitliga uppgifter har brödkonsumtionen i För-enta Staterna mellan 1913 och 1929 avtagit omkring 15 % per individ och år. Tyskland företer en liknande tillbakagång och i andra länder gör den sig också successivt gällande.

Konsumtionsutvecklingen gör det rimligt, att en förskjutning sker från spannmålsodling till ökad produktion av animalier samt till utvidgning av vissa jordbrukets binärningar (fjäderfäskötsel m. m.).

I flera länder, bl. a. i Sverige¹⁾ har, oftast med hänvisningar till Danmark och dess export på England, en rask övergång till animalieproduktion rekommenderats som den lämpliga utvägen ur jordbrukets nödläge.

Det kan emellertid ifrågasättas, om icke utvägen leder in i en återvändsgränd, så starkt som insläendet på densamma redan befordras av prisfallet på spannmål och fodermedel, av statsunderstöd till utveckling av marknadsväsen m. m. (mejerihantering m. m.) och av de i flera länder genomgripande jordreformerna till stark ökning av småbrukens antal. — I varje fall torde räddningen icke kunna beredas många länder genom stark ökning av animalieexporten på den s. k. „världsmarknaden.“

Nationellt torde jordbrukets betryck icke kunna lättas utan en planmässig närings-, social- og skattepolitik, som tar allsidigt sikte på strukturförändringarna inom de enskilda folkushållen och inom världshushållet.

De omfattande jordbruksutredningarna i Sverige²⁾ torde ha klarlagt behovet av en dylik plan. Såsom steg till planhus-

¹⁾ „Växtodling eller husdjursskötsel?“ har i Sverige genom politikens inblandning — högern tårfäktar med stöd av anslutna jordbrukare starkt skydd för spannmålsodlingen, medan det sedan föga mer än ett årtionde i politiskt inflytande växande bondeförbundet företräder animalieproduktionen — gjorts till en antingen-eller-fråga, för vars tillspetsning nationalekonomien måste ställa sig mycket oförstående, eftersom denna vetenskap icke som regel i dylika fall känner något antingen-eller, utan tvärtom i princip företräder det rätta lagom med hänsyn till produktionskostnader och produktpriser, med iakttagande av marknadens tendenser.

²⁾ Statens offentliga utredningar, jordbruksdepartementet, 1930.

hållning torde man också kunna uppfatta införandet av inmalningstvånget (med därav följande organisation av upphandlingen, utsädesförädlingens inriktning från arbetet på kvantitativt mera givande till kvalitativt bättre sorter, skärpningen av kraven på marknadsgill vara o. s. v.), den statligt ledda och understödda omorganisationen av mejeriväsendet m. m. Politiskt spåras den i sockersubventionens anpassning för nedbringande av sockerbetsarealen, ävensom i planerade åtgärder till förbättring av lantarbetarnas bostäder, nedsättning av jordbruksfastigheters andel i vägskatten o. s. v. De politiska åtgärderna paralyseras visserligen delvis av partimotsättningarna og därtill knuten oenighet om politikens mål: Skall jordbruksarealen bibehållas i dess nutida vidd, eventuellt med vidsträcktare beteskötsel och därigenom möjliggjord bättre skogsvård, eller skall övergång ske till vidgat skogsbruk för industriella ändamål? — Skall småbruksnybildningen drivas vidare med ytterligare parcellering även inom slättbygderna med deras större gårdar? — Skall jordbruksdriften främst tillgodose svenska folkets självförsörjning eller utvecklas mera i exportriktning?

De politiska avgörandena för dagen bli icke utan inflytelse på situationen i ögonblicket eller under närmaste framtid. På lång sikt bli åtgärderna dock måhända mindre avgörande, än de ekonomiska faktorernas verkningar bli i längden.

Sverige med dess expansionskraftiga industri torde icke ha anledning at inskränka den nutida livsmedelsproduktionen för sin inhemska marknad. För dess animalieproduktion erbjuder en utvidgad betesskötsel, för vilken kostnaderna delvis betalas av betesskyddet för skogen, möjligheter att öka produktionen med billigare produktionskostnader, bl. a. genom minskning av den kraftfoderimport, som nu ger anledning till så dyra växelkrediter. Utrymmet för spannmålsodling inskränkes givetvis något med vidgning av betesvallarna. Men i stort sett torde den kunna bestå med nutida omfattning. Inom uärmaste årtionde stiger befolkningen till 6,5 miljoner, även om den sedan stagnerar och något avtar. I senare fallet bör kapitalökning medgiva högre levnadsfot. Hur mycket för tidigt farorna förspåtts av en för långt driven industrialisering¹⁾, med förbiseende av fortgången i den internationella arbetsdelningen, är det dock självklart, att industrialiseringen icke kan fortgå i det oändliga,

¹⁾ *Lujo Brentano*, Die Schrecken des überwiegenden Industriestaats (1901) och *Adolph Wagner*, Agrar- und Industriestaat, die Kehrseite des Industriestaates und die Rechtfertigung des agrarischen Zollschatzes, mit besonderer Rücksicht auf die Bevölkerungsfrage (1901; ny uppl. 1902).

utan måste föra industrifolken till skiljovägen. Med agrarstaternas och kolonialländernas uppammande av egna industrier, tvingas en industristat som Sverige att återfalla på sitt eget jordbruk. Även om den svenska folkstammen stagnerar inom hundra år, bör för övrigt, som sagt, efter ett århundrades förlopp jordklotets befolkning i nutida tempo ha vuxit från nära 2 till 5 miljarder.

Jordbrukets avveckling eller nedbringande av livsmedelsproduktionen vore den orimligaste av alla utvägar ur betrycket, även om den icke bjöde emot företagarskapets framstegsvilja.

Anpassning till väsentligt ändrade marknadsförhållanden med tillämpning av nya tekniska metoder är, vad situationen kräver.

Betingelserna för anpassningen äro olika i skilda länder och landsdelar. Det är därför problemen i första hand äro nationella.

Maximering av avkastningen kan måhända inom en eller annan av lantbrukets produktionsgrenar i skilda länder eller landsdelar ha eftersträvats, utan att tillräckliga strängt ekonomiska hänsyn tagits till, att optimum överskridits, isynnerhet vid numera gällande lägre produktpriser. I den mån och där så skett, är en nedsättning i bruttot utan tvivel rekommendabel. I stora delar av Sverige kan detta tänkas vara fallet vid mjölkproduktionen, som till 71 % alltså finner avsättning inom landet, men för vilken exportöverskottet är helt prisreglerande och dess höjning eftersträvats med en uppdrivning av mjölkavkastningen per mjölkdjur, som medfört foder- och rekryteringskostnader, vilka givetvis stegrats mera än proportionellt till tillskottet i brutto (4,000 kg. per ko och däröver), även sedan exportpriset på smör gett ett mjölkpris endast om c:a 8 öre. Exporten av nötkött är alldeles obetydlig, men avgörande för köttnoteringen i Malmö och indirekt för hela landet. Man kan därför förstå den kritik, som riktas mot mejerihanteringens fortsatta intensifiering i exportsyfte, med hänvisning till landets outnyttjade möjligheter inom betesskötseln och fördelarna av att hålla och främja aveln av nötkreatur, som nöjas med inhemskt bete.

Internationellt samförstånd kan inom viktiga områden främja lättandet av nationella svårigheter och därmed bana väg för vidgat internationellt samarbete även inom andra områden.

Formerna för detta internationella samarbete kunna näppeligen bli de gamla eller bestå blott i en öppen-dörr-politik efter föråldrade ideal.

Främsta förutsättningen för att finna och utveckla dessa nya former för internationellt samarbete torde vara krigsskadestån-

dens og krigsskuldernas reducering. De undergräva välståndet och försvåra det internationella samarbetet i hela världen.

Framtida internationellt samarbete måste fullföljas med iakttagande av grundligt förändrade former för „produktionsprocessens organisation, forløb og midler under højkapitalismen“ (Birck).

Utvecklingen går mot ett slags planhushållning, byggd på näringarnas nationella solidaritet och genom sammanslutningar och avtal reglerade internationella samverkan.

I svensk politik ha icke vidtagits några direkt eller indirekt protektionistiska åtgärder till skydd för jordbruket, förrän 1930. Utførselbevis för råg och vete infördes på sommaren 1926 för att ge effektivitet åt gällande tullsats (kr. 3:70 per 100 kg omalet), vilka för de sydliga provinserna med deras spannmålsöverskott eljest delvis neutraliserats genom fraktkostnaderna till underskottsområdena i Norrland. Tullsatserna, som fastställdes år 1911 (1891), ha givetvis realiter reducerats genom penningvärdets fall under senast förlutna 20 (40) år, från år 1911 till år 1929 beräkningsvis 40 %, såsom det antogs i motiveringen för en höjning (till kr. 6:—) i högerregeringen Lindmans proposition till 1930 års riksdag. Regeringen föll på detta tullhöjningsförslag och efterträdades av folkfrisinnade partichefen C. G. Ekman som statsminister i juni 1930.

Tack vare den relativt starkare nedgången i fodermedelspriserna än i priserna på animaliska livsmedel har det medelstora och mindre jordbruket i Sverige, som driver en betydande animalisk produktion, knappast berörts av priset på sådant sätt, att driften blivit förlustbringande. Ett fallande av jordvärdena har även motverkats av den allmänna nedgången i räntesatserna på penningmarknaden. Däremot har det större jordbruket, i samma mån som odlingsarealen överstigit 50 hektar, trots den starka nedgången i priserna på artificiella gödningsmedel, blivit förlustbringande, bl. a. på grund av svårigheten att bära de i och för sig tämligen låga och i jämförelse med den industriella arbetsmarknaden mycket låga arbetslönerna ($\frac{1}{2}$ i timlön och $\frac{2}{3}$ i årsinkomst för statare i förhållande till grovarbetare i industrien). I landets sydligaste delar ha emellertid förlusterna mångenstädes delvis neutraliserats av 1930 års rika sockerbetskörd, för vilken staten enligt beslut vid 1930 års riksdag garanterat ett minimipris av 2 kronor och 80 öre för 100 kilogram om 16 procent sockerhalt, utgående för vissa arealdelar ($\frac{9}{10}$ av tillägget till det kontraktensliga grundpriset ur ett extra förslagsanslag om 3 miljoner kronor, som i verkligheten uppgått till 7,5 milj.; $\frac{1}{10}$ av sockerbolaget). För vete och råg tillämpas inmalningstvång och minimipriser. 1930 års riksdag bemyndigade nämligen (i skrivelse nr 376) K. m:t att, där så prövades nödigt, förordna, att envar, som dreve kvarn och därvid förmalde utländskt vete, skulle vara pliktig att vid framställning av mjöl, innehållande vete, använda inhemskt vete i sådan omfattning, att det svenska vetet minst utgjorde i genomsnitt viss procent av det i varje parti ingående vetemjöllet; samt att, där så prövades nödigt, stadga, att den, som till riket införde mjöl, innehållande vete, skulle vara pliktig att låta däri inblanda mjöl av svenskt vete i den grad, som gällde i fråga om förmalning. I enlighet med riksdagens bemyndigande utfärdade regeringen den 13 juni 1930

utförlig förordning om inmalningstvång, med tillämpningsföreskrifter av den 14 aug. 1930, och träffade med representanter för den svenska kvarnindustrin en överenskommelse för tiden intill den 15 september 1930, enligt vilken svenskt vete skulle inmalas till 45 % och svensk råg till 50 %. Därjämte förbundo sig kvarnarna att för vete betala minst 19 kr. och för råg minst 16 kr. per 100 kg, frisk oskadad vara med vikt av 77,5 resp. 72,8 kg per hl. Den 14 juli 1930 utfärdade regeringen instruktion för statens spannmålsnämnd (fem ledamöter), som har att besörja åtgärderna för avsättningen av svensk spannmål, d. v. s. fastställa förslag (och med kvarnarna överenskomma) om inmalningsprocent och förmalningsperioder m. m. Nämnden offentliggjorde den 15 augusti 1930 en kommuniké, enligt vilken kvarnarna förbundo sig att för fullgod vara betala

	Vete	Råg
Under sept. 1930	kr. 18:—	15:—
1—15 oktober	18:20	15:20
16—31 "	18:40	15:40
1—15 november	18:60	15:60
16—30 "	18:80	15:80
1—15 december	19:—	16:—
16—31 "	19:20	16:20
Januari 1931	19:40	16:40
Februari "	19:60	16:60
Mars "	19:75	16:75
April "	19:90	16:90
Maj-Aug. "	20:—	17:—

Inmalningsprocenten höjdes fr. o. m. den 15 juli till 55 % för vetemjöl och 60 % för rågmjöl samt till 60 resp. 70 % för förmalningsperioden 1 september—31 oktober 1930 och till 75 resp. 85 % för förmalningsperioden 1 november—31 december 1930. Höjning till 85, resp. 95 % är nu överenskommen. — De i praxis tillämpade modifikationerna ha föranlett vissa oregelbundenheter i rågmarknaden. Till kvarnavtalet om minimipriser, vilket genomförts utan stöd i riksdagens beslut, vad prisreguleringen angår, ha anslutit sig 27 kvarnar, omfattande icke mindre än 97 % av allt enligt industristatistiken framställt vetemjöl och i det närmaste 90 % av motsvarande mängd rågmjöl. Godkännande av prisavtalet medför för de anslutna kvarnarna rätt till 10 % lägre inmalning, än den för varje inmalningsperiod fastställda. Under september—oktober inköpte ifrågavarande kvarnar 23.000 ton mera svenskt vete än under samma månader 1929. Inköpen av svensk råg ha varit mera än dubbelt så stora. Det synes knappast lida tvivel, att den inhemska brödsäden vinner full avsättning under konsumtionsåret. Importbehovet av utländskt vete och utländsk råg har sålunda betydligt nedbringats genom inmalningstvånget, och den därmed förbundna prisreguleringen har tillförsäkrat de inhemska odlarna högre priser, än de hade kunnat påräkna, om marknaden och importen varit fria.

1930 års svenska jordbrukspolitik, som medförde en rad åtgärder till jordbrukets stöd utom de här nämnda, och som genom dem åtminstone tillsvidare synes ha avvärjt en agrarkris, är i mycket representativ för politiken i ett flertal andra europeiska länder, där inmalningstvång (Tyskland, Frankrike, Tjeckoslovakien m. fl.), höjda tullar (Finland, Polen m. fl.), införselsförbud (för levande djur Danmark, England) m. m. och statsunderstöd i olika former tillgripits. Se vidare *Emil Sommarin*, Folkhushållningsvetenskap och jordbruksekonomi (1930).